

Rozdział I. Małżeńskie ustroje majątkowe

§ 1. Ustawowy ustrój majątkowy

I. Wprowadzenie

W polskim porządku prawnym regulacje dotyczące małżeńskich ustrojów majątkowych ukształtowane zostały w Dziale III Tytułu I Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Rolą tych regulacji jest zorganizowanie funkcjonowania w stosunkach majątkowych małżonków wobec siebie wzajemnie oraz względem osób trzecich¹. Należy zaznaczyć, że ustawodawca określił zamknięty katalog małżeńskich ustrojów majątkowych, co oznacza niedopuszczalność wyboru ustroju, który nie byłby wskazany w tymże katalogu lub stanowiłby ich modyfikację. Dodatkowo, uwzględniając zasadę jednolitości ustroju majątkowego, decyduje to o możliwości pozostawiania małżonków wyłącznie w jednym ustroju².

W Rozdziale I Działu III Tytułu I KRO unormowano ustawowy ustrój majątkowy, co stanowi wyraz preferencji polskiego prawodawcy. Ustrój ten posiada charakter powszechny, ponieważ powstaje *ex lege* z chwilą zawarcia małżeństwa. Wyjątek od tej zasady ma miejsce, gdy nupturienti lub małżonkowie wyłączą w drodze umowy jego zaistnienie lub trwanie, jak również, gdy nie istnieją przesłanki do wprowadzenia ustroju przymusowego³. Ustrój ustawowy może ukształtować się także w czasie trwania małżeństwa. W pierwszej kolejności zwrócić należy uwagę na art. 47 § 2 KRO, zgodnie z którym, w razie braku odmiennego postanowienia stron, skutkiem rozwiązania umowy majątkowej jest powstanie między małżonkami ustroju ustawowego. Tożsame

¹ Tak w: wyr. SN z 23.7.2014 r., V CSK 488/13, Legalis.

² G. Jędrejek, Kodeks, art. 31.

³ Ustrój przymusowy jest uregulowany w art. 52–54 KRO i występuje w postaci rozdzielności majątkowej.

następstwo przewidziano w art. 53 § 2 KRO, mianowicie w przypadku uchylenia ubezwłasnowolnienia oraz umorzenia, ukończenia lub uchylenia postępowania upadłościowego. Dodatkowo następstwo takie przewidziane zostało w art. 54 § 2 KRO, zgodnie z którym z chwilą zniesienia separacji powstaje między małżonkami ustawowy ustrój majątkowy, o ile sąd, na zgodny wniosek małżonków, nie orzekł o utrzymaniu ustroju rozdzielności majątkowej⁴.

W świetle art. 31 § 1 KRO ustrojem ustawowym jest wspólność majątkowa lub inaczej wspólność ustawowa. Przedmioty majątkowe nabyte przez oboje małżonków albo przez jednego z nich w czasie trwania tego reżimu są objęte wspólnością ustawową, a więc tworzą majątek wspólny, natomiast przedmioty wyłączone z jej zakresu należą do majątku osobistego każdego z małżonków. Należy więc stwierdzić, że w ustawowym ustroju funkcjonują trzy masy majątkowe: majątek wspólny obojga małżonków, majątek osobisty żony oraz majątek osobisty męża. Omawiane brzmienie art. 31 § 1 KRO zostało wprowadzone w drodze nowelizacji na podstawie ustawy z 17.6.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw⁵.

Ustrój wspólności majątkowej jako reżim ustawowy został wprowadzony po raz pierwszy do polskiego porządku prawnego poprzez regulacje zawarte w ustawie z 27.6.1950 r. – Kodeks rodzinny⁶. Upřednio obowiązywał dekret z 29.5.1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe⁷, na podstawie którego ustrojem ustawowym był ustrój podziału dorobku polegający na tym, że każdy z małżonków zachowywał zarówno swój majątek osobisty, jak i dorobkowy. W czasie trwania związku małżeńskiego dominowały elementy wspólności majątkowej, lecz po jego ustaniu należało dokonać podziału majątku dorobkowego⁸. Rozwiązanie to posiadało kilka istotnych wad, które były podnoszone w literaturze przedmiotu, m.in. zapewniało jedynie formalne równouprawnienie małżonków czy też zawierało szeroką gamę swobody w zakresie rozporządzania majątkami dorobkowymi, co skutkowało nieodpowiednim zabezpieczeniem ewentualnych udziałów w majątku wspólnym⁹.

⁴ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 245–246.

⁵ Dz.U. z 2004 r. Nr 162, poz. 1691.

⁶ Dz.U. z 1950 r. Nr 34, poz. 308 ze zm.; G. Jędrejek, Kodeks, art. 31.

⁷ Dz.U. z 1946 r. Nr 31, poz. 196 ze zm.

⁸ G. Jędrejek, Ustawowy ustrój, s. 208–209.

⁹ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 249–250.

II. Majątek wspólny małżonków

W literaturze podkreśla się doniosłość ustalenia charakteru prawnego majątku wspólnego ze względu na to, że w szczególności określa on zasady wykonywania praw oraz obowiązków małżonków w ramach ustroju ustawowego, a także konkretyzuje sytuację prawną podmiotów, które dokonały czynności prawnej z jednym z małżonków¹⁰. Majątek wspólny jest ukształtowany jako wspólność łączna. W przeciwieństwie do współwłasności w częściach ułamkowych (art. 196 § 2 KC) cechuje ją służebność oraz brak autonomiczności. Stanowi to skutek pozostawiania tej wspólności w ścisłym związku ze stosunkiem prawnym, z którego się wywodzi i od którego zależy jej rozwój, co oznacza, że dopóki trwa stosunek pierwotny, dopóty istnieje wspólność łączna¹¹.

Od tej reguły istnieją nieliczne ustawowo określone wyjątki, a jeden z nich występuje właśnie na gruncie KRO i polega na tym, iż wspólność łączna może ustać wcześniej niż stosunek prawny, na którym się opiera¹². Wspólność majątku wspólnego związana jest pośrednio ze stosunkiem małżeństwa, więc, co do zasady, jej byt zależy od jego ustania albo unieważnienia. Dodatkowo może również zakończyć się w czasie jego trwania wraz z ustaniem małżeńskiej wspólności majątkowej, które może być konsekwencją zawarcia przez małżonków umowy majątkowej, powstania rozdzielności majątkowej z mocy prawa lub orzeczenia sądu¹³. Wspólność łączna posiada bezudziałowy charakter, a więc nie jest możliwe określenie udziału przypadającego małżonkom w majątku wspólnym, ich zbywanie oraz podział wspólnego prawa lub masy majątkowej aż do czasu ustania stosunku podstawowego¹⁴. W momencie, w którym stosunek pierwotny dobiegnie końca wspólność łączna ulega przekształceniu we współwłasność w częściach ułamkowych, co oznacza, że każdemu ze współwłaścicieli przysługuje określony ułamkiem udział we własności masy majątkowej¹⁵.

Zagadnienie dotyczące charakterystyki więzi łączącej małżonków rozważano także w orzecznictwie. Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyr. z 19.1.2016 r.,

¹⁰ T. Mróz, Zgoda, s. 78.

¹¹ K. Krziskowska w: M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks, s. 291.

¹² T. Mróz, Zgoda, s. 79.

¹³ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 252.

¹⁴ Wyr. WSA w Olsztynie z 2.4.2015 r., I SA/Ol 40/15, Legalis. Zasadniczo udziały istnieją, ale dopóty trwa wspólność ustawowa nie mają one znaczenia.

¹⁵ K. Krziskowska, w: M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks, s. 291.

III AUa 931/15¹⁶ stwierdził, że relacja ta, ze względu na niepodzielny charakter, jest silniejsza od związku pomiędzy „ułamkowymi” współwłaścicielami rzeczy wspólnej. Każdy z małżonków jest w sposób niepodzielny współuprawniony do całego majątku, a nie tylko do jego określonej ułamkiem części. Sąd zwrócił także uwagę na kwestie terminologii, a mianowicie zauważył, że: „powszechnie używany termin «współwłasność» małżeńska jest z reguły nieadekwatny do unormowań kształtujących wspólność łączną. Bardziej odpowiednia w wypadku takiej wspólnoty jest «wspólność łączna», gdyż mamy tu do czynienia nie ze współwłasnością jednej rzeczy, lecz ze wspólnością masy majątkowej”. Takie stanowisko niewątpliwie zasługuje na aprobatę, co ma swoje odzwierciedlenie również w piśmiennictwie, gdzie podnosi się, że „nazywanie wspólności łącznej, współwłasnością (łączną) jest nieściśle”¹⁷.

Omawiając problematykę wspólności ustawowej jako bezudziałowej wspólności łącznej, nie można przeoczyć art. 35 KRO. Wprowadza on sygnalizowany już zakaz żądania przez małżonków podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej, rozporządzania oraz zobowiązywania się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie mu w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku. Wymienione czynności stanowią obejście przepisów dotyczących zakazu podziału majątku wspólnego i, zgodnie z art. 58 § 1 KC, zawsze są bezwzględnie nieważne, nawet jeśli dokonano ich na zgodny wniosek małżonków lub gdy miałyby być to czynności dokonane przez jedno z nich na rzecz drugiego. Od wspomnianego zakazu ustawa nie przewiduje wyjątku¹⁸. Co więcej, takie stanowisko podkreślił również SN(7) w uzasadnieniu do uchw. z 10.4.1991 r., III CZP 76/90¹⁹ wskazując: „Sprzeczne z tym przepisem [art. 35 KRO – przyp. autora], i w konsekwencji nieważne (art. 58 § 1 KC), będą jedynie takie czynności prawne między małżonkami, odnoszące się do składników majątku wspólnego, których treść i cel wskazują, że zmierzają do – w powyższym znaczeniu – podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej, bądź stanowią rozporządzenie udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie małżonkowi w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku”²⁰.

¹⁶ Legalis.

¹⁷ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Małżeńska wspólność*, s. 41.

¹⁸ Wyr. SA w Warszawie z 29.4.2013 r., I ACa 1384/12, Legalis.

¹⁹ OSNC 1991, Nr 10–12, poz. 117.

²⁰ Tak też: post. SN: z 8.12.2022 r., II CSKP 236/22, OSNC – Zb. dodatkowy 2024, Nr 1, poz. 2; z 30.6.2020 r., III CSK 269/19, Legalis.

Zakaz ten oznacza jednocześnie, że nie tylko samych małżonków, ale również osoby trzecie obowiązują pewne ograniczenia w zakresie ingerowania w majątek wspólny, który objęty jest wspólnością łączną. Artykuł 42 KRO wyłącza możliwość żądania przez wierzyciela małżonka zaspokojenia z udziału, który w przypadku ustania wspólności przypadnie temu małżonkowi lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku, w czasie trwania wspólności ustawowej. Należy jednak zauważyć, że w tym wypadku ustawodawca posłużył się pewnym skrótem myślowym ze względu na to, iż wierzyciel, pomimo wspomnianego zakazu, może się zaspokoić z majątku wspólnego małżonków, lecz w zakresie określonym w art. 41 KRO²¹.

III. Składniki majątku wspólnego małżonków

Na wstępie należy podkreślić, że określenie „majątek” może przybierać dwojakie znaczenie, to znaczy w rozumieniu szerokim oraz w rozumieniu wąskim. Majątek w rozumieniu *sensu largo* stanowią zarówno aktywa, jak i pasywa, natomiast w ujęciu *sensu stricto* jedynie aktywa. W doktrynie oraz w orzecznictwie przyjęto stanowisko, że w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych obowiązuje to drugie rozumienie. Za takim poglądem przemawiają liczne argumenty przytaczane w literaturze. Znaczenie szerokie wspomnianego pojęcia jest jednoznaczne z koniecznością odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących wspólności ustawowej do długów, co spowodowałoby obciążenie pasywami oboje małżonków z uwagi na to, iż byłoby traktowane jako odpowiednik wspólnych praw. Pasywa obciążają majątek wspólny, jednak w takim znaczeniu, że wierzyciele małżonków mogą żądać zaspokojenia z aktywów tworzących ten majątek na zasadach zawartych w KRO²². Co więcej, majątek wspólny rozumiany wąsko skutkuje tym, że po ustaniu wspólności majątkowej przedmiotem podziału nie są wyłącznie długi, które tylko obciążają majątek²³. W świetle art. 31 § 1 i 2 KRO do majątku wspólnego należą przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej oraz w szczególności:

- 1) pobrane wynagrodzenie za pracę i dochody z innej działalności zarobkowej każdego z małżonków;

²¹ G. Jędrejek, Kodeks, art. 42.

²² J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 259.

²³ E. Skowrońska-Bocian, w: J. Wierciński (red.), Kodeks, art. 31.

- 2) dochody z majątku wspólnego, jak również z majątku osobistego każdego z małżonków;
- 3) środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków;
- 4) kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w art. 40a ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych²⁴;
- 5) środki zgromadzone na koncie OIPE w rozumieniu art. 2 pkt 5 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1238 z 20.6.2019 r. w sprawie ogólnoeuropejskiego indywidualnego produktu emerytalnego (OIPE)²⁵ oraz na subkoncie OIPE w rozumieniu art. 2 pkt 9 ustawy z 7.7.2023 r. o ogólnoeuropejskim indywidualnym produkcie emerytalnym²⁶ każdego z małżonków.

Użyte przez ustawodawcę w art. 31 oraz 33 KRO pojęcie przedmiotów majątkowych należy rozumieć jako prawo własności i innych praw majątkowych, a zatem występuje tożsamość z pojęciem mienia zawartym w Kodeksie cywilnym. Skutkuje to wnioskiem, że przedmiotami majątkowymi objęte są prawa o charakterze bezwzględnym jak i względnym²⁷. Należy podkreślić, że zawarty w art. 31 § 2 KRO katalog przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, z uwagi na określenie „w szczególności”, ma charakter otwarty i przykładowy.

Artykuł 31 KRO nie wskazuje żadnych ograniczeń, co do sposobów nabycia przedmiotów majątkowych, więc może być to nabycie pochodne, pierwotne, translatywne oraz konstytutywne. Do majątku wspólnego należą przedmioty majątkowe nabyte w drodze czynności prawnej, decyzji administracyjnej, orzeczenia sądu, a także w wyniku zdarzenia losowego – np. wygrana na loterii²⁸. W świetle uchw. SN z 29.9.2010 r., III CZP 42/10²⁹ pojęcie „nabycia” należy rozumieć szeroko, ponieważ sąd uznał, że składnikiem tego majątku są również nabyte – w czasie trwania wspólności majątkowej – przez jednego z małżonków przedmioty majątkowe uzyskane z przestępstwa. Jak słusznie podnosi *M. Nazar*³⁰, zasada ta dotyczy również przedmiotów nabytych w wyniku dokonania czynu niebędącego przestępstwem, ale niedozwolonego lub niegodzi-

²⁴ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 497 ze zm.

²⁵ Dz.Urz. UE L z 2019 r. Nr 198, s. 1 ze zm.

²⁶ Dz.U. z 2023 r. poz. 1843.

²⁷ E. Skowrońska-Bocian, w: J. Wierciński (red.), Kodeks, art. 31.

²⁸ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 261.

²⁹ OSP 2011, Nr 4, poz. 44.

³⁰ M. Nazar, Rodzinne i opiekuńcze prawo, s. 297.

wego według przepisów prawa cywilnego. Trafnie przy tym zauważa, że przyjęcie stanowiska, iż określona w art. 31 § 2 pkt 1 KRO „inna działalność zarobkowa” zawiera w sobie także działalność przestępczą, podważa wartości, którymi kieruje się ustawodawca, gdyż umiejscawia czyny niezgodne z prawem na równi z prawnie i społecznie aprobowaną działalnością. Autor, powołując się na cel art. 31 § 2 KRO, dowodzi, że zawarty katalog otwarty składników majątku wspólnego zawiera najpowszechniejsze oraz uzyskiwane z typowej działalności małżonków przedmioty majątkowe.

Na podstawie linii orzeczniczej oraz poglądów doktryny³¹ należy zauważyć, że do majątku wspólnego może przynależeć również przedmiot majątkowy nabyty przez jednego małżonka nawet wówczas, gdy podmiotowe przesłanki możliwości nabycia spełniał tylko ten małżonek. Dodać należy, że w chwili podziału majątku wspólnego taki przedmiot nie mógłby być przyznany małżonkowi, który nie spełnia określonych warunków. Przykładem powyższego stanowiska, które należy uznać za słuszne, jest m.in. uchw. SN z 28.11.2012 r., III CZP 68/12³² stanowiąca, iż gospodarstwo rolne przekazane następcy pozostającemu w ustroju wspólności majątkowej wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków. Podobnie również w post. SN z 16.11.2006 r., II CSK 174/06³³ w którym SN orzekł, że sytuacja, w której małżonek nabywcy nieruchomości jest cudzoziemcem nielegitymującym się koniecznym zezwoleniem na nabycie własności nieruchomości, nie eliminuje skutku w postaci włączenia nieruchomości skutecznie nabytej przez posiadającego polskie obywatelstwo małżonka do dorobku obojga małżonków. Drugi z przytoczonych przykładów spotkał się jednak z krytyką. Podjął ją m.in. NSA, który w wyr. z 28.10.2015 r., II OSK 370/14³⁴ stwierdził, że: „Dla nabycia nieruchomości przez małżonka obywatela polskiego nieruchomości ze skutkiem do majątku wspólnego, konieczne jest uzyskanie zezwolenia przez małżonka – cudzoziemca nawet w sytuacji, gdy stroną czynności prawnej jest wyłącznie małżonek – obywatel polski”.

Analizując zarówno art. 31, jak i art. 33 KRO należy stwierdzić, że przedmioty majątkowe nabywane w czasie trwania wspólności majątkowej przynależą do majątku wspólnego małżonków, chyba że stanowią składnik majątku osobistego. Klasyfikacja przedmiotu do majątku osobistego następuje ze względu na objęcie go zakresem wyczerpująco wyliczonych kategorii skład-

³¹ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 262; G. Jędrejek, Kodeks, art. 31; uchw. SN z 28.11.2012 r., III CZP 68/12, OSNC 2013, Nr 5, poz. 59; post. SN z 16.11.2006 r., II CSK 174/06, Legalis.

³² OSNC 2013, Nr 5, poz. 59.

³³ Legalis.

³⁴ Legalis.

ników, których przynależność uzasadniona jest ich przeznaczeniem lub sposobem nabycia. W KRO nie ustanowiono domniemania prawnego dotyczącego przynależności przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego³⁵. Zgodnie jednak z post. SN z 6.2.2003 r., IV CKN 1721/00³⁶ zasadne jest domniemanie faktyczne przynależności danego składnika do majątku wspólnego, jeżeli rzecz została nabyta przez jednego z małżonków w trakcie trwania wspólności małżeńskiej. Wątpliwości dotyczące zakwalifikowania danego składnika do majątku osobistego albo majątku wspólnego, należy rozstrzygać na korzyść majątku wspólnego³⁷.

W świetle orzecznictwa do majątku wspólnego można zaliczyć m.in.: prawo do abonamentu telefonicznego³⁸, posiadanie nieruchomości³⁹, akcje i udziały w spółkach nabyte przez jednego małżonka ze środków pochodzących z majątku wspólnego⁴⁰, nieruchomość nabytą w drodze zasiedzenia w trakcie trwania wspólności ustawowej, gdy jej posiadaczem samoistnym był tylko jeden z małżonków i to zarówno wtedy, gdy okres jego posiadania mieścił się w czasie trwania wspólności majątkowej, jak wówczas, gdy przewidziany w art. 172 KC bieg terminu wymaganego do zasiedzenia rozpoczął się przed powstaniem wspólności, ale zakończył w czasie jej trwania⁴¹ czy prawo najmu lokalu komunalnego⁴².

IV. Majątki osobiste małżonków

Jak już wcześniej zauważono, obok i równoległe z majątkiem wspólnym istnieją majątki osobiste każdego z małżonków. Każdy z tych majątków jest zarządzany przez uprawnionego małżonka. W polskim porządku prawnym brak legalnej definicji majątku osobistego, jednak w art. 33 KRO zawarto *numerus clausus* praw oraz przedmiotów majątkowych majątku osobistego, co oznacza,

³⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 261.

³⁶ Legalis; tak też m.in.: post. SN z 20.7.2020 r., IV CSK 136/19, Legalis.

³⁷ Post. SN z 26.1.2024 r., II CSKP 871/22, Legalis.

³⁸ Uchw. SN z 30.4.1991 r., III CZP 6/91, OSNC 1991, Nr 8–9, poz. 100.

³⁹ Post. SN z 16.6.2010 r., I CSK 455/09, Legalis.

⁴⁰ Post. SN z 3.12.2009 r., II CSK 273/09, Legalis.

⁴¹ Post. SN z 23.11.2012 r., I CSK 257/12, Legalis.

⁴² Uchw. SN z 9.5.2008 r., III CZP 33/08, OSNC 2009, Nr 6, poz. 86.

że tylko elementy wskazane w tym przepisie mogą do tego majątku przynależeć⁴³. Do majątku osobistego każdego z małżonków należą:

- 1) przedmioty majątkowe nabyte przed powstaniem wspólności ustawowej;
- 2) przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie, zapis lub darowiznę, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił;
- 3) prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom;
- 4) przedmioty majątkowe służące wyłącznie do zaspokajania osobistych potrzeb jednego z małżonków;
- 5) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie;
- 6) przedmioty uzyskane z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia albo z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; nie dotyczy to jednak renty należnej poszkodowanemu małżonkowi z powodu całkowitej lub częściowej utraty zdolności do pracy zarobkowej albo z powodu zwiększenia się jego potrzeb lub zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość;
- 7) wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej jednego z małżonków;
- 8) przedmioty majątkowe uzyskane z tytułu nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków;
- 9) prawa autorskie i prawa pokrewne, prawa własności przemysłowej oraz inne prawa twórcy;
- 10) przedmioty majątkowe nabyte w zamian za składniki majątku osobistego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Ustawa z 17.6.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw⁴⁴ wprowadziła istotne zmiany w art. 33 KRO. Do najważniejszych należą m.in.: zastąpienie zwrotu „majątek odrębny” określeniem „majątek osobisty”, dodanie w art. 33 pkt 3 KRO „prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom” oraz wprowadzenie w art. 33 pkt 10 KRO zasady surogacji całkowitej, a zatem obejmującej wszystkie składniki majątku osobistego. Przed nowelizacją surogacja była ograniczona jedynie do składników majątkowych wymienionych

⁴³ Wyr. NSA z 1.3.2017 r., II FSK 3597/15, Legalis.

⁴⁴ Dz.U. z 2004 r. Nr 162, poz. 1691.

w art. 33 pkt 1–2 KRO, natomiast przedmioty majątkowe wymienione w art. 33 pkt 4–9 KRO surogacji nie podlegały⁴⁵.

Słusznie zauważa *M. Nazar*, że art. 33 pkt 1 KRO stanowi pewien rodzaj *superfluum*, ponieważ składniki majątkowe uzyskane w trakcie trwania wspólności majątkowej pomiędzy małżonkami objęte są zakresem majątku wspólnego w świetle art. 31 § 1 KRO. W związku z powyższym stwierdzeniem nawet bez uregulowania zawartego w art. 33 pkt 1 KRO przedmioty nabyte w trakcie trwania związku małżeńskiego, jednak bez obowiązywania wspólności ustawowej będą zaliczane do majątków osobistych małżonków⁴⁶.

V. Składniki majątków osobistych małżonków

Istnienie małżeńskiej wspólności majątkowej oraz ustalenie, że dane składniki majątkowe zostały nabyte przez jednego z małżonków w czasie jej trwania, nie jest jednoznaczne z wnioskiem, iż składniki te objęte są wspólnością ustawową i przynależą do majątku wspólnego. Możliwe jest zaistnienie jednego z przypadków przewidzianych w art. 33 KRO⁴⁷, które zostały wcześniej przytoczone.

Dodatkowo należy zauważyć, że zgodnie z art. 34 KRO, jeżeli małżonkowie nabyli w drodze zapisu, dziedziczenia lub darowizny przedmioty zwykłego urządzenia domowego, które służą do użytku obojgu z nich, to przynależą one do majątku wspólnego. Przedmioty te zostałyby objęte zakresem majątku osobistego jednego z małżonków, gdyby spadkodawca lub darczyńca tak postanowił. Powyższe unormowanie stanowi odwrócenie reguły wynikającej z art. 33 pkt 2 KRO. Zgodnie z tym przepisem, składniki majątkowe nabyte poprzez dziedziczenie, zapis czy darowiznę zaliczane są do majątku osobistego, chyba że spadkodawca lub darczyńca wyrazi odmienną wolę.

W świetle post. SN z 2.3.2012 r., II CSK 363/11⁴⁸ oświadczenia małżonków dotyczące zaliczenia danego przedmiotu do majątku wspólnego lub do majątku osobistego nie mają decydującego charakteru, ponieważ takie oświadczenia nie mogą naruszać regulacji zawartych w art. 31–34 KRO. W myśl powyższego postanowienia: „przynależności konkretnego przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego albo osobistego nie może zatem przesądzać ocena

⁴⁵ G. Jędrejek, Kodeks, art. 33.

⁴⁶ J. Ignatowicz, *M. Nazar*, Prawo, s. 265.

⁴⁷ Wyr. NSA z 1.3.2017 r., II FSK 3597/15, Legalis.

⁴⁸ Legalis.

przez sąd przesłanek sposobu wyrażania woli osoby dokonującej czynności prawnej, ani przesłanek tłumaczenia oświadczeń woli oraz badania zgodnego zamiaru stron i celu umowy”. Należy stwierdzić, że o przynależności składnika do majątku osobistego decydują przepisy KRO, które regulują skład tego majątku, a nie całokształt okoliczności czy też oświadczenia małżonka w zakresie przynależności do majątku osobistego danego przedmiotu⁴⁹. Takie stanowisko przyjął również SN w post. z 26.4.2018 r., IV CSK 570/17⁵⁰.

W świetle orzecznictwa SN do majątku osobistego małżonka są zaliczane m.in.: gratyfikacje pieniężne i rzeczowe otrzymane przez jednego z małżonków z tytułu zdobycia medalu olimpijskiego⁵¹, dobra osobiste⁵² czy prawo własności nieruchomości, nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej w trybie ustawy z 4.9.1997 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego przysługującego osobom fizycznym w prawo własności⁵³.

VI. Dokonywanie przesunięć pomiędzy majątkami małżonków

Jak już wcześniej wspomniano, w ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej funkcjonują trzy masy majątkowe: dwa majątki osobiste małżonków oraz majątek wspólny. Warte zauważenia jest dopuszczalność dokonywania przesunięć przedmiotów majątkowych pomiędzy wymienionymi majątkami, to znaczy zarówno pomiędzy majątkami osobistymi, jak również dokonywanymi z majątku osobistego jednego z małżonków do majątku wspólnego i odwrotnie.

Pierwsza z wymienionych sytuacji dotyczy przesunięć składników majątkowych w obrębie majątków osobistych małżonków. Jak już podnoszono, każdy z małżonków w sposób samodzielny zarządza przedmiotami majątkowymi przynależącymi do jego majątku osobistego. Małżonek jest uprawniony do rozporządzania owymi przedmiotami swobodnie, bez zgody współmałżonka, ponieważ majątek osobisty stanowi wyodrębnioną masę majątkową.

⁴⁹ G. Jędrejek, Kodeks, art. 33.

⁵⁰ Legalis.

⁵¹ Wyr. SN z 23.5.2013 r., I CSK 515/12, OSNC 2014, Nr 2, poz. 17.

⁵² Post. SN z 17.10.2012 r., I CZ 130/12, Legalis.

⁵³ T.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 120, poz. 1299 ze zm. [obecnie: ustawa z 29.7.2005 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego w prawo własności nieruchomości (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 900)]. Zob. uchw. SN z 19.8.2009 r., III CZP 53/09, OSNC 2010, Nr 2, poz. 28.

Zgodnie z powyższym, przyjmuje się powszechnie, iż takie przesunięcia są dozwolone⁵⁴.

Dopuszczalność drugiej z przytoczonych sytuacji, mianowicie dokonywania przez małżonków przesunięć w obrębie majątku wspólnego oraz majątków osobistych, jest oceniana niejednolicie zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie⁵⁵. Powszechnie przyjmuje się, że takie przesunięcia są możliwe w drodze małżeńskiej umowy majątkowej, jednak kwestionowane jest dokonywanie zmian w składzie powyższych majątków poprzez zawieranie innych umów cywilnoprawnych.

Wątpliwości dotyczące dopuszczalności przesunięć motywowane są m.in. tym, iż zawieranie umów cywilnoprawnych innych niż umowy majątkowe małżeńskie godzi w art. 35 KRO. Z jego treści wynika wyraźny zakaz podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej oraz rozporządzania i zobowiązywania się do rozporządzania udziałem, które przypadną małżonkom w majątku wspólnym. Ponadto wskazuje się, że takie działanie mogłoby godzić w bezpieczeństwo interesów wierzycieli, z uwagi na potencjalną możliwość nieuzyskania zaspokojenia lub zmniejszenia wartości majątku wspólnego⁵⁶.

Przedstawiciele doktryny⁵⁷ – niezgadający się z powyższymi stwierdzeniami – słusznie podnoszą, że żaden przepis KRO nie reguluje wprost zakazu rozporządzania określonym składnikiem majątkowym objętym zakresem majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego i odwrotnie. Trafnie zauważa P. Warczyński⁵⁸, że przesunięcia pomiędzy majątkami nie są rozliczeniami o charakterze ostatecznym w zakresie praw majątkowych wchodzących do majątku wspólnego, więc nie jest to podział tego majątku, *ergo* nie występuje tutaj naruszenie art. 35 KRO. Zgodnie z art. 36 § 2 KRO małżonkowie, w zakresie wykonywania zarządu majątkiem wspólnym, mogą dokonywać czynności dotyczących przedmiotów majątkowych należących do tego majątku, w tym również je odpłatnie lub nieodpłatnie zbywać. W kwestii ewentualnego osłabienia ochrony interesów wierzycieli, zasadnie wskazuje się, że w sytuacji, gdy oma-

⁵⁴ Tak m.in.: P. Warczyński, *Przesunięcia*, s. 86; wyr. SA w Gdańsku z 18.1.2017 r., I ACA 573/16, Lex Nr 2279469.

⁵⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo*, s. 276; P. Warczyński, *Przesunięcia*, s. 87; E. Skowrońska-Boćian, *Małżeńskie ustroje*, s. 78; post. SN: z 6.6.1975 r., III CRN 134/75, OSNC 1976, Nr 6, poz. 136; z 25.11.2016 r., V CSK 145/16, Legalis.

⁵⁶ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo*, s. 276.

⁵⁷ P. Warczyński, *Przesunięcia*, s. 89–96; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo*, s. 276–277.

⁵⁸ P. Warczyński, *Przesunięcia*, s. 90.

wiane przesunięcie przedmiotu majątkowego godziłoby w interes wierzycieli, wówczas takiej osobie trzeciej przysługiwałaby ochrona na zasadach ogólnych określona w art. 59 oraz 527 i n. KC.

Stanowisko wyrażające aprobatę w zakresie możliwości dokonywania przesunięć pomiędzy majątkiem wspólnym a majątkiem osobistym i odwrotnie, stanowi przeważający pogląd oraz znajduje swój wyraz również w orzecznictwie⁵⁹. Sąd Najwyższy w post. z 3.12.2009 r., II CSK 273/09⁶⁰ stwierdził, że małżonkowie mogą rozporządzać wzajemnie składnikami majątku przynależącymi do majątku wspólnego, chyba że takie przesunięcie naruszałoby art. 35 KRO, a więc skutkowałoby dokonaniem podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności majątkowej.

VII. Nabywanie składników majątkowych przez małżonków za środki pochodzące z różnych mas majątkowych

Zagadnienie dotyczące nabywania przez małżonków składników majątkowych za środki pochodzące częściowo z majątku osobistego, a częściowo z majątku wspólnego nie jest jednolicie rozstrzygane zarówno w doktrynie, jak i judykaturze⁶¹. Należy zauważyć, że istnieją trzy zróżnicowane koncepcje interpretacji przywołanej kwestii.

Pierwszy z poglądów zakłada, że nabyty przedmiot jest objęty zakresem tego majątku, z którego pochodziła podstawowa część wydatku. Takie stanowisko zajął przykładowo SN w post. z 10.4.2013 r., IV CSK 521/12⁶² zaznaczając, iż przypadku, gdy dysproporcje między wysokością środków są znaczne, to stanowią wówczas nakład, który podlega rozliczeniu zgodnie z art. 45 KRO. Ponadto SN stwierdził, że w przypadku, gdy: „wskazane kryterium nie może znaleźć zastosowania ze względu na brak daleko idącej różnicy między zaan-

⁵⁹ Tak m.in.: post. SN z 8.12.2022 r., II CSKP 236/22, OSNC – Zb. dodatkowy 2024, Nr 1, poz. 2; uchw. SN(7) z 10.4.1991 r., III CZP 76/90, OSNC 1991, Nr 10–12, poz. 117; post. SR dla Łodzi-Widzewa w Łodzi z 6.4.2017 r., II Ns 219/16, Legalis; post. SN: z 3.12.2009 r., II CSK 273/09, Legalis; z 20.2.2008 r., II CSK 451/07, Legalis.

⁶⁰ Legalis.

⁶¹ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 274–275; G. Jędrejek, Kodeks, art. 33; M. Ryznar, A. Stępień-Sporek, Nabywanie, s. 83–95; J. Biernat, Ustalenie, s. 125–130; uchw. SN z 19.10.2018 r., III CZP 45/18, OSNC 2019, Nr 7–8, poz. 76; post. SN: z 5.12.2014 r., III CSK 87/14, Legalis; z 10.4.2013 r., IV CSK 521/12, Legalis.

⁶² Legalis.

gażowanymi środkami, to – w braku odmiennej woli małżonków – nabyty przedmiot wchodzi do każdego z majątków w częściach ułamkowych proporcjonalnych do wysokości zaangażowanych środków”. Według *M. Ryznara* i *A. Stępień-Sporek* pogląd ten nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie przypadku, w którym dysproporcje pomiędzy wielkością poniesionych środków z różnych mas majątkowych są niewielkie. Wskazuje się również na brak ostrych i jednoznacznych kryteriów dotyczących określenia przedmiotowych dysproporcji, co może być niekorzystne również dla osób trzecich⁶³.

Kolejne stanowisko zakłada, że nabyty składnik majątkowy powinien być zakwalifikowany zarówno do majątku wspólnego, jak i osobistego w udziałach odpowiadających stosunkowi wielkości środków pochodzących z tych majątków na jego nabycie. Takie założenie skutkowałoby objęciem danego składnika w odpowiedniej części współwłasnością łączną (majątek wspólny), a w części współwłasnością ułamkową (majątek osobisty). Według poglądu SN wyrażonego w uchw. z 19.10.2018 r., III CZP 45/18⁶⁴ taka koncepcja jest najtrafniejsza ze względów dogmatycznych. Zważa na regulacje wynikające z art. 31 § 1 i art. 33 KRO dotyczących przynależności określonych przedmiotów odpowiednio do majątku wspólnego oraz do majątków osobistych, w szczególności na granicę surogacji określoną w art. 33 pkt 10 KRO. Nie występuje zagrożenie nieuzasadnionego poszerzenia majątku osobistego kosztem majątku wspólnego i odwrotnie. Dodatkowo uwzględnia wolę małżonków, którzy dokonują omawianej czynności prawnej⁶⁵.

Zgodnie z trzecią koncepcją składnik nabyty w zamian za przedmiot majątkowy pochodzący z różnych mas majątkowych, zawsze jest objęty zakresem majątku wspólnego. Do majątku osobistego przynależy natomiast roszczenie małżonka o zwrot nakładów lub wydatków⁶⁶. Przywołany pogląd rozróżnia zasadę surogacji. Należy wyszczególnić surogację przedmiotową polegającą na zastąpieniu składników majątkowych pochodzących z majątku osobistego na składniki nabyte w zamian za nie oraz surogację wartościową. Druga z wymienionych dotyczy roszczenia małżonka o zwrot wydatków i nakładów poniesionych kosztem majątku osobistego na rzecz majątku wspólnego⁶⁷. Omawiany pogląd dopuszcza surogację przedmiotową tylko, gdy środki na nabycie składnika majątkowego pochodziły wyłącznie z majątku osobistego. Według

⁶³ *J. Biernat*, Ustalenie, s. 127.

⁶⁴ Uchw. SN z 19.10.2018 r., III CZP 45/18, OSNC 2019, Nr 7–8, poz. 76.

⁶⁵ *J. Biernat*, Ustalenie, s. 127–128.

⁶⁶ Post. SN z 5.12.2014 r., III CSK 87/14, Legalis.

⁶⁷ *J. Ignatowicz, M. Nazar*, Prawo, s. 274–275.

M. Nazara takie stanowisko uwzględnia podstawową funkcję zasady surrogacji polegającej na tym, że globalna wartość majątku poddawanego surrogacji nie powinna ulec zmianie. Dodatkowo nie występuje w niniejszym przypadku objęcie danego składnika majątkowego jednocześnie współwłasnością łączną oraz ułamkową. Na skutek odwołania się do jednoznacznych zasad przynależności określonych przedmiotów do konkretnych majątków, możliwe jest uniknięcie powstania stosunku wspólności o charakterze hybrydowym. Taka konstrukcja implikowałaby liczne utrudnienia w sprawowaniu zarządu takim składnikiem majątkowym. Przeciwnicy⁶⁸ omawianego poglądu podnoszą, że ma on charakter arbitralny i uchybia pewności oraz bezpieczeństwu obrotu. Co więcej, wskazuje się, że wykładnia językowa, a także celowościowa art. 31 § 1 oraz art. 33 pkt 10 KRO nie wyklucza surrogacji w majątku osobistym wówczas, gdy środki na nabycie przedmiotu pochodziły zarówno z majątku osobistego, jak i wspólnego.

VIII. Zarząd majątkiem wspólnym

Pojęcie zarządu majątkiem wspólnym, w świetle art. 36 § 2 zd. 2 KRO, obejmuje czynności, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku. Czynności zachowawcze, to znaczy zmierzające do zachowania majątku, dotyczą zarówno rzeczy, jak i praw przynależących do majątku wspólnego, wykonywane w wyniku niebezpieczeństwa utraty lub zmniejszenia ich wartości⁶⁹. Zarząd majątkiem wspólnym obejmuje czynności faktyczne, prawne oraz procesowe. W ramach czynności faktycznych można wymienić działania w ramach dozwolonej samopomocy z art. 343 KC, w zakresie czynności prawnych sprzedaż rzeczy narażonej na zepsucie, natomiast w ramach czynności procesowych wniosek o rozgraniczenie nieruchomości⁷⁰. W zakresie czynności procesowych przepisy KRO znajdują zastosowanie, o ile nie uchybiają regulacjom zawartym w KPC⁷¹. Zarząd majątkiem wspólnym, zgodnie z wyr. SN z 13.6.2002 r., V CKN 1063/00⁷², „obejmuje, poza czynnościami związanymi z bieżącą, zwykłą eksploatacją rzeczy i utrzymaniem jej w stanie niepogorszonym, także takie czynności, jak zbywanie ruchomości, jeśli nie miały one szcze-

⁶⁸ J. Biernat, Ustalenie, s. 127–129; M. Ryznar, A. Stępień-Sporek, Nabywanie, s. 83–86.

⁶⁹ J. Ignatowicz, M. Nazar, Prawo, s. 281.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ G. Jędrejek, Kodeks, art. 36.

⁷² Legalis.